

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто психолого-педагогічні підходи щодо визначення суті готовності до професійної педагогічної діяльності. Встановлено, що відмінність наукових підходів до вивчення готовності до професійної діяльності зумовлена різними методологічними підходами.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, розвиток особистості.*

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується зверненням уваги науковців до таких складових успішної реалізації освітніх і виховних цілей, як рівень професійної підготовки педагога, готовність до педагогічної діяльності, рівень розвитку професійної педагогічної самосвідомості. Ключовою думкою науковців з цього питання є створення моделі професійних властивостей педагога, що мають в основі структуру, яка притаманна будь-якій предметно-практичній діяльності. Окрему увагу приділяють професійній готовності до педагогічної діяльності, що включає спектр інтегративних складових, кожна з яких стає предметом відповідних науково-педагогічних досліджень.

Метою статті є визначення суті та змісту готовності до професійної педагогічної діяльності.

Терміном “готовність” традиційно позначають стан людини, яка є пристосованою до будь-чого і може виконувати певну дію. Семантичне наповнення терміна “професійна готовність” радикально не відрізняється від загальноживаного розуміння специфічного стану, властивостей людини. Так, Л.В. Мардахєв [3] професійною готовністю визначає стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання професійної діяльності, прагне виконувати її тощо. Особливим психічним станом, що характеризується наявністю у суб’єкта образу структури певних дій і налаштованістю на їх виконання, визначає професійну готовність В.О. Сластьонін. Схожі позиції висловлюють М.І. Дьяченко, який називає професійною готовністю психічний стан особистості, сукупність переконань, поглядів, мотивів, вольових та інтелектуальних якостей, знань, умінь, навичок, настанову на активні, цілеспрямовані дії; І.О. Зимня визначає її як усвідомлену спрямованість на професію типу “людина-людина”; Д.М. Узнадзе підкреслює наявність настанови, що спричиняє активність, форму поведінкового реагування, знаходження оптимального шляху вирішення професійних завдань; результат професійної підготовки; володіння педагогічною майстерністю на рівні творчого ставлення до діяльності.

Узагальнення різних наукових позицій із зазначеної проблематики знаходимо у О.В. Тютюнник [4] у вигляді двох ключових підходів до опису змісту поняття професійної готовності: функціонального й особистісного. Для функціонального підходу характерним є звернення уваги на функціональний, психічний стан, що забезпечує успішність виконання професійних дій. Особистісний підхід конкретизовано в позиції розуміти професійну готовність як

інтегральне особистісне утворення, систему якостей, що забезпечують ефективність професійної діяльності.

Також психологічні й педагогічні аспекти вивчення змісту поняття готовності до діяльності стали предметом дослідження О.Є. Антонової, О.В. Борденюк, А.О. Деркача, О.А. Дубасенюк, М.І. Дьяченка, Т. В. Іванової, Л.О. Кандибовича, Н.В. Кузьміної, Н. В. Ніжегородцевої, Ю.П. Поваренкова, Т.В. Семенюк, В.О. Сластьоніна, В.Д. Шадрикова.

Під час дослідження було встановлено, що окремі аспекти досліджуваної проблеми, зокрема питання становлення та розвитку особистості у процесі підготовки до професійної діяльності, відображені в дослідженнях Б.Г. Ананьєва, Г.О. Балла, О.О. Бодальова, В.А. Бодрова, О.І. Бондарчук, Б.С. Братуся, Н.Ю. Воляннюк, В.І. Гордієнко, Е.Ф. Зеєра, Є.О. Клімова, Л.М. Карамушки, О.В. Киричука, Г.В. Ложкіна, П.В. Лушина, С.Д. Максименка, Л.М. Мітіної, В.Ф. Моргуна, В.А. Семиченко, Е.Е. Симанюк, Л.А. Снігур, Т.С. Яценко та інших науковців.

Отже, автори наукових досліджень, присвячених проблемі вивчення суті готовності особистості до діяльності, користуються методологією особистісного підходу, що дає їм можливість прогнозувати потенційно продуктивні коригувальні зовнішні чинники, моделювати шляхи прямого педагогічного впливу тощо. Водночас слід відзначити, що вибір методологічної основи для створення цілісного уявлення про суть професійної готовності та механізми її формування визначає принципові позиції щодо розуміння зазначеного явища й у такий спосіб забезпечує широту аспектів його вивчення.

Наприклад, психологічні аспекти вивчення готовності як стану та якості особистості, у контексті готовності особистості до трудової діяльності висвітлені у працях М.Д. Левітова, К.К. Платонова, О.Г. Ковальова, Л.О. Кандибовича, П.Р. Чамати. Готовністю до продуктивної діяльності у певній галузі праці Б.Г. Ананьєв визначає прояв здібностей. В.А. Крутецький висловив позицію визначати готовністю до діяльності весь “ансамбль”, синтез властивостей особистості, що розглядається ним як ширше поняття, ніж здібності.

У психологічній літературі значна увага приділена конкретизованим формам готовності, як, наприклад, настановам у працях Д.М. Узнадзе; К.К. Платонов, відповідно до власної концепції особистості, у структурі готовності виділяє, окрім моральної готовності, ще й психологічну і професійну, при цьому ознаки, що визначають психологічну готовність, належать індивідуальним особливостям психічних процесів, а професійна готовність характеризується досвідом особистості. На думку М.І. Дьяченка та Л.О. Кандибовича, готовністю слід вважати настанову особистості на певну поведінку, на активні дії, пристосування особистості для успішних дій у певний момент, що зумовлені мотивами та психічними особливостями особистості.

Готовність індивіда до діяльності науковці розглядають з різних позицій залежно від специфіки і структури професійної діяльності. Узагальнювальними характеристиками таких підходів є пояснення готовності за допомогою сукупності мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, загальний психофізичний стан, що забезпечує актуалізацію можливостей, спрямова-

ність особистості на виконання певних дій. На думку Л.В. Кондрашової, готовність до діяльності передбачає утворення необхідних настанов, якостей і властивостей особистості, котрі дають майбутньому фахівцеві можливість свідомо й відповідально виконати професійні обов'язки, в тому числі на творчому рівні.

Психологічну готовність до професійної діяльності, на думку Н.В. Кузьміної, характеризує наявність у фахівця знань, умінь, навичок, які дають йому змогу здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки. Унаслідок того, що будь-яка діяльність являє собою вирішення послідовного ланцюга завдань, професіоналізм (професійну готовність) відображено в ній саме наявністю умінь бачити завдання, усвідомлювати їх, застосовувати методологію та методи спеціальних наук з метою прогнозування шляхів її розв'язання.

Наведені наукові позиції стосовно розуміння суті поняття професійної готовності однозначно вказують на домінування в них ідей діяльнісного підходу, який активно використовується в педагогіці і психології, що й дає можливість трактувати цей специфічний стан з позиції накопичення знань, умінь, навичок.

У низці психологічних досліджень проблема готовності розглядається разом із трьома основними етапами становлення, формування особистості людини: навчанням, отриманням професійної освіти (професійним самовизначенням), самостійною професійною діяльністю (Л.І. Божович, О.В. Запорожець, Л.А. Венгер). При цьому психологічна готовність до професійної діяльності виявляється у формі настанов, мотиваційної готовності, професійно-особистісної готовності до самореалізації.

Розглянуті позиції науковців вказують на доцільність вивчення питань, що пов'язані із процесами формування професійної готовності, у площині особистісно-діяльнісного підходу. Так, А.О. Деркач, Л.О. Кандибович, П.А. Рудик готовність до професійної діяльності розглядають як прояв цілісності особистості, що дає можливість ефективно виконувати повний спектр функцій. У зв'язку із тим, що зазначене складне особистісне утворення належить до складових психіки людини, то й вивчення пізнавальних психічних процесів стає шляхом розкриття емоційних компонентів діяльності, чинників посилення чи послаблення її активності, вольових компонентів діяльності тощо. Як результат, цілісне вивчення пізнавальних, емоційних, мотиваційних компонентів готовності до професійної діяльності дало підстави науковцям [1] конкретизувати умови формування готовності до творчої праці: самостійність і критичність засвоєння культури, активна участь у розв'язанні суспільно важливих завдань, розвиток творчого потенціалу особистості.

Порівняльний аналіз дає змогу виділити три підходи, до яких звертаються дослідники з метою розкрити суть зазначеного явища та шляхи ефективного впливу на перебіг його формування: функціональний, особистісний і особистісно-діяльнісний. У межах названих підходів дослідники визначають готовність до професійної діяльності як:

– цілісний прояв особистості, що посідає місце між психічними процесами і властивостями особистості, і розглядається у взаємозв'язку із настановою до діяльності; містить усвідомлювані і неусвідомлювані настанови, усвідомлення завдань, вибір моделі ймовірної поведінки, визначення опти-

мальних способів діяльності, оцінку своїх можливостей; готовність виявляється ширшим поняттям, ніж настанова;

– сталу характеристику особистості, яка присутня у структурі психіки постійно й не вимагає спеціального формування залежно від визначних завдань; сукупність якостей особистості, що визначають її придатність до діяльності, серед яких називають активне позитивне ставлення до діяльності, наявність сприятливих психічних станів для виконання діяльності, схильність займатись нею із переходом у захоплення, певні психологічні особливості в сенсорній і когнітивній сферах для конкретного виду діяльності, склад знань, умінь, навичок у певній сфері;

– цілісний феномен особистості, що містить спрямованість на результат, психічну спрямованість, емоційну стабільність тощо.

Конкретизація роду діяльності певною мірою накладає свій відбиток на суттєві характеристики зазначеної категорії. Наприклад, у дослідженні О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонової [2] практична підготовленість педагога розглядається як сформованість у нього готовності діяти в конкретній педагогічній ситуації з використанням педагогічно доцільних засобів, методів, прийомів. Не акцентуючи уваги на конкретизованих педагогічних засобах (технологічній озброєності педагога) дослідники підкреслюють важливість наявності умінь адекватного прийняття рішень у передбачуваних і непередбачуваних педагогічних ситуаціях.

Широкий спектр наукових досліджень, присвячених вивченню проблеми формування готовності до різних видів діяльності й педагогічної зокрема, порушують питання її функціональної спрямованості на регуляцію психічних функцій; розкривають її як особливий психологічний стан, цілісний прояв особистості, який належить перехідному стану між психічними процесами і властивостями особистості. Окремі питання вивчення психологічної готовності до педагогічної діяльності висвітлено в дослідженнях Т.В. Іванової; професійної готовності психіки фахівця – у працях В.О. Сластьоніна, Ю.В. Прошуніна; готовність до сприйняття і розв'язання педагогічних завдань розкривається у працях Н.В. Кузьміної; соціально-психологічна готовність до розв'язання різних педагогічних завдань стала об'єктом вивчення А.О. Деркача.

З позиції можливості виконання професійних обов'язків на високому рівні готовність до професійної діяльності стає однією із цілей процесу професійної підготовки в межах вищого навчального закладу, що передбачає наявність таких складових, як: підготовка до професійного навчання (професійна орієнтація); виявлення здібностей до оволодіння конкретною спеціальністю; безпосередньої професійної підготовки; набуття професійно важливих якостей особистості й майстерності; професійної адаптації тощо.

Висновки. Готовність до конкретного виду діяльності є специфічною настановою, яка ґрунтується на переконаннях, поглядах, ставленні, мотивах, почуттях, інтелектуальних якостях, знаннях, уміннях, високому рівні професійної самосвідомості і налаштованості на певну поведінку. У зв'язку із важливістю формування готовності до педагогічної діяльності як необхідної передумови якісного виконання професійних обов'язків виникає питання у ви-

вченні шляхів формування зазначеного особистісного утворення, а також змісту та структури готовності до різних видів діяльності, опис параметрів цього стану, зовнішніх і внутрішніх передумов, що спричиняють і визначають динаміку, тривалість і стійкість прояву.

Список використаної літератури

1. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузнецов. – М., 1993. – 168 с.
2. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
3. Словарь по социальной педагогике: пособие для студентов, изучающих психологию, социальную работу и социальную педагогику / авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М.: Академия, 2002. – 365 с.
4. Тютюнник О.В. Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iconf.univer.ck.ua/attachments/article/33/od-2012-s-143.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2014.

Бахмат Л.В. Готовность к профессиональной педагогической деятельности как педагогическая проблема

В статье рассматриваются психолого-педагогические подходы к изучению сущности готовности к профессиональной педагогической деятельности. По результатам исследования выявлено, что отличия в научных подходах к изучению готовности к профессиональной деятельности обусловлены различными методологическими подходами, лежащими в их основе.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная готовность, развитие личности.*

Bakhmat L. Readiness to professional pedagogical work as a pedagogical problem

At this point of pedagogy development, scientists concentrate on such issues as the level of professional training of a pedagogue, readiness to pedagogical activity, the level of professional pedagogical consciousness development. The main idea is about creating a model of professional qualities and characteristics of a pedagogue that has a similar structure to any other subject-practical work. Much attention is paid to professional readiness to pedagogical work which includes a range of integral components (that are the subject of corresponding scientific and pedagogical researches).

The article deals with psychological and pedagogical approaches to learning the issue of readiness to professional pedagogical work. The comparative analysis of the examined approaches gives grounds to emphasize the three main basics to which researchers turn in order to reveal the main point of this phenomenon and the ways of effective influence on its formation: functional, personal, personally active. According to them, the readiness to professional work is defined as a comprehensive characteristic of a personality which is described with the categories of psychological processes and personal qualities, is considered in the correlation with directions to work, stipulates for a model of possible behavior choice, optimal ways, assessment of potential; stable characteristics of a personality, a range of personal characteristics which define appropriateness for work, inclination, positive attitude supported by positive purposes; integral phenomenon of a personality aimed at results, psychological orientation, emotional stability.

The results of the research show that differences in scientific approaches to studying readiness to professional work are caused by various methodological approaches they are based on.

In respect to readiness to perform professional functions at a high level, readiness to professional work becomes one of the aims of professional training in higher education with such components as professional orientation training, analysis of capabilities to master a certain specialization, the very professional training, development of essential skills and qualities, professional adaptation.

Key words: *readiness, professional readiness, personality development.*